

Fantasia sardanista

Pseudònim: Cobla desafinada

La meva àvia Xusa remenava la magdalena en una tassa de llet sense que ella recordés que va ser campiona local de sardana i que a vegades sortia volant de tant saltar mentre ballava. Jo li havia aclarit que el seu testimoni em serviria per centrar un assaig que estava escrivint sobre l'apropiació dels balls tradicionals pel règim. Però la malaltia mana i quan vaig preguntar-li per la seva experiència al concurs de Boncodony de l'any 1951, va negar amb el cap mentre agitava la mà, com si aquella història no tingués res a veure amb ella. La seva mà, petita, pàl·lida i amb els ossos molt marcats per sota la pell, es movia amb tremolor, semblant a un ocellet que obrís el bec no només perquè mamà ocell el paixés, sinó també pel sentiment de protecció que allò suposava. La hi vaig agafar durant una estona, fins que ella me la va deixar anar per prendre la cullereta i treure un tros de magdalena de la tassa blava, amb una sanefa floral descolorida.

—I digues-me, *garçon*, qui ets tu? —l'àvia va apropar-se la cullereta a la boca però a mig camí va bolcar-la, cosa que va fer que en caigués el contingut sobre la taula.

A l'instant va venir una cuidadora amb uniforme blanc i botons verd clar que portava una baieta a la mà.

—Senyora Jesusa, que amb tanta guerra i tanta crisi la llet està molt cara perquè la vessi —va dir-li amb un somriure la noia, que devia tenir uns vint-i-cinc anys i duia els cabells rossos recollits en una cua.

Mentre la cuidadora netejava la taula i s'emportava la resta del berenar, la meva àvia seguia amb la mirada els moviments d'unes mans tan joves en comparació amb les seves. El blau dels seus iris, que jo havia heretat, perdia intensitat a mesura que el temps passava, sobretot des de feia un parell d'anys, quan van diagnosticar-li una mena de

demència que avançava més ràpid de l'esperat. En canvi, els seus cabells, encara que ja eren blancs per complet, mostraven una fortalesa que jo, prematurament mig calb, li envejava. A la residència, la mostra de coqueteria que la meva àvia s'hi permetia era dur els cabells pentinats amb rínxols ben fermes, com si portés una corona.

—Disculpi'm, senyor Sánchez —la cuidadora va col·locar la seva mà sobre la meva espatlla—. Si pot acompanyar-me, si us plau.

Vaig aixecar-me, vaig fer un petó al front de l'àvia i vaig seguir la noia per un passadís.

—No es preocupi per la seva àvia, ara és l'hora dels jocs i li convé estar una mica entretinguda fent servir el cervell, ja sap —la cuidadora va aturar-se davant d'una porta i va treure una clau de la butxaca de l'uniforme. —Tingui.

Vaig estendre el palmell i vaig sentir-hi la fredor de la clau.

—Com ja deu haver-li informat la gerenta, pot passar-hi per revisar les pertinences de la senyora Jesusa—. La noia va tocar-se la cua mentre em donava les instruccions. —Dels dos armaris que hi ha, el de la seva àvia és el més proper a la finestra. Si hi deixa alguna cosa nova o se n'enduu alguna altra, informi'ns-en, si us plau, per indicar-ho al registre. I quan se'n vagi, pot tornar la clau al taulell de recepció.

La cuidadora va retirar-se saludant i acaronent altres residents del centre que passejaven pel passadís. Persones vestides amb roba de tons foscos, blaus, marrons, grisos, que feien passos curtets i recolzaven els bastons a terra amb la mateixa força amb la qual una papallona es para al damunt d'un jonc. La meva àvia Xusa em mirava riallera i tranquil·la des d'una imatge penjada a la superfície de pi de la porta. Quan van fer-li aquella foto, no devia estar encara tan malalta. Amb un sospir vaig obrir, vaig entrar-hi i vaig encendre el llum.

Aquella habitació jo no la coneixia. Des que me n'havia anat a viure a Suïssa feia un any, el meu pare havia canviat la Xusa de residència per portar-la a un lloc més proper al seu domicili. El meu pare se sentia cada vegada més feixuc i s'estimava més evitar el cotxe i agafar autobusos. Vaig fer una ullada al meu voltant i vaig percebre-hi els detalls que aspiraven a fer que la cambra s'assemblés a una casa real. Uns coixins de quadres, fotografies emmarcades sobre la tauleta i un gerro amb un parell de flors que ja haurien d'haver estat canviades.

En obrir les portes de l'armari que la cuidadora m'havia dit, vaig sentir una olor de colònia que recordava bé. Es veia que el pentinat no era l'únic capritx que mantenia l'àvia. Aquell perfum de tarongina em va fer recobrar la meva infantesa per uns instants, sobretot els estius a Boncodony, on el meu pare s'havia encarregat de restaurar la casa familiar als anys vuitanta, feta malbé des que els meus avis van ser portats a la presó a 1951. Mesos després que la Xusa i la seva colla guanyessin un concurs de sardanes estrictament vigilat per l'administració, ella i el seu marit van ser declarats culpables d'algun crim que ningú no recordava, potser perquè va ser inventat. El meu pare va anar-se'n a viure amb una tieta soltera a la capital i la casa del poble a poc a poc va estropellar-se com la roba és devorada per les arnes: en silenci i sense descans.

Rere un munt de pijames vaig trobar-hi el que buscava. Per sort, la meva àvia sempre havia sigut molt conscient dels seus orígens i en la seva naturalesa hi havia l'impuls de guardar-ho tot. Fins i tot havia guardat al seu interior l'esperança que l'avi sortís viu del càrrec. La Xusa acostumava tenir raó en tot el que deia, però sobre l'alliberament del seu marit, no va tenir-ne. Al contrari que l'àvia, jo havia crescut sent bastant despreocupat i desordenat, tot i que vaig començar a canviar-ho quan vaig matricular-me a Història i calia que localitzés amb facilitat els documents per fer les meves tasques.

Així que, com el meu pare creia, hi era: el petit bagul de fusta pintada en color turquesa descansava sobre un prestatge com si hagués estat esperant tant de temps que jo hi arribés. El bagulaire l'havia decorat amb fulles de taronger en relleu: aquell tipus d'arbre devia ser molt estimat per la meva àvia. En tocar-ne la fusta, que estava una mica deteriorada, vaig sentir un vertigen, com si tota la història de la meva família estigués traspasant-se del contingut del bagul als meus dits i als meus nervis i al meu flux sanguini.

Quan vaig obrir-lo, vaig veure al damunt dos platets de vidre llavorat i un lligall de recordatoris de comunió. I a sota, finalment, retalls de premsa de feia dècades, notes i postals groguenques que parlaven d'una dona d'Oscà que havia migrat a Catalunya amb la seva família per procurar treballar en la indústria i s'hi havia casat amb un pagès. Una dona que ballava la jota a la perfecció des que tenia sis anys i que llavors havia après les tirades de la sardana amb la mateixa facilitat amb la que qualsevol nen desembolica un caramel. Una dona que tenia la meravellosa habilitat d'alçar el vol quan saltava durant el ball. Una dona a la qual els seus companys de dreta i esquerra havien de deixar-li anar les mans perquè pogués elevar-se del tot.

Quin interès tenien els alts càrrecs en les danses populars i fins a quin punt les controlaven? És que ajudaven els balls a oblidar la fam i la crueltat? I, per orgull familiar, havien provat d'utilitzar la victòria de l'àvia i la seva colla com a eina de propaganda? La intuïció em deia que sí, però calia comprovar-ho. Perquè el 18 de juliol de l'any 1951 un senyor alt, calb i amb ulleres va entrar a la placeta que l'àvia i la resta de la colla sardanista havien fet vibrar per donar-los un diploma que deia 'Primer premi' i fer-se una foto amb ells. I l'àvia Xusa va negar-s'hi i va respondre-li, davant dels guàrdies i altres autoritats que hi eren, que s'estimava més rebentar les places amb aplaudiments que amb bombes.

Entre els documents antics del bagul hi havia la fotografia d'aquell home, l'alcalde que cap veí no va votar però, com que era l'amo de la fàbrica tèxtil on mig poble treballava, la Xusa inclosa, va ser elegit pels dirigents d'allà dalt perquè tothom el coneixia i el respectava, mal que fos mossegant-se la llengua. També vaig trobar-hi la llista de membres de la colla i dels seus parents més propers, amb anotacions al costat de qui s'havia rebel·lat. Hi havia els noms dels meus avis subratllats per moltes línies irregulars que s'amuntegaven fins a formar-ne una de gruixuda i vermella. A Boncodony van morir 256 persones durant la guerra i una desena de famílies van ser represaliades als anys quaranta i cinquanta, entre elles la meua, que havia tingut membres d'un bàndol i de l'altre, que havia tingut perseguits i delators, i que aleshores acabava amb els meus avis en dues presons distintes.

Segons havia escoltat des que jo era nen, l'àvia s'ho havia arranjat per crear una colla petita per sota mà al càrrec que l'ajudés a sortir volant i visitar el seu marit. Van assajar molt fins que en iniciar un salt la Xusa va assolir-ho i va elevar-se i els guàrdies van preparar les seves escopetes i van disparar i van matar només coloms perquè ella ja era massa amunt i albirava a la llunyania la presó de l'avi i va arribar-hi i va veure'l assegut al pati amb roba trista i mirada més trista encara. I l'àvia va apropar-s'hi i va allargar els braços perquè l'avi els agafés i fugís amb ella, però devia ser que ell estava massa enganxat al terra i al camp i a les arrels dels seus morts, ell era més d'esforç que de somnis, i no va poder separar els peus del sòl i va dir-li que no s'amoïnés i que se n'anés tota sola. Però d'aquesta part de la història, jo no en tenia proves i tampoc n'hi havia al bagul. Potser les autoritats n'havien prohibit qualsevol menció per tal de no reconèixer que una condemnada s'havia evadit davant dels seus nassos.

El que sí estava verificat era que la Xusa havia pogut marxar a França a l'exili. Al bagul hi havia imatges i documents de la seva estada al país fronterer i, a més, des

que jo la coneixia, l'àvia interposava paraules franceses de tant en tant. Quan al final va poder tornar a la seva terra que tant s'estimava i retrobar el seu fill, ja estava malalta, perduda en laberints de memòria i malenconia, i això era un altre tipus d'exili.

El desmemoriament no era només cosa de la Xusa. Temps després d'aquell fatídic concurs de sardanes, en ple desenvolupisme de la dècada dels seixanta, ningú al poble en parlava ja. Amb la diferència que aquesta era una amnèsia col·lectiva i autoimposada. Mentre avançava en la redacció de l'assaig, m'havia adonat que seria útil abordar l'assumpte amb la gent de Boncodony. Gràcies als meus apunts i alguns contactes, vaig intentar entrevistar veïns de l'època, però molts d'ells ja havien finat, patien problemes neurodegeneratius com els de l'àvia o no en volien parlar. I aquell que va acceptar parlar-ne, va demanar-me que tractés el tema amb molta cura. A vegades vaig plantejar-me, de fet, abandonar l'escriptura del llibre per les ferides que pogués reobrir a la meva família. D'altra banda, però, podria tenir l'efecte de guarir-les.

No sé quant de temps havia passat a l'habitació, però devia ser-ne molt perquè la cuidadora va picar en la porta i va entreobrir-la.

—Senyor Sánchez, perdoni vostè però hem de parar taula per sopar. Potser vol acomiadar-se de la seva àvia.

Vaig avergonyir-me una mica perquè haguessin de treure'm-ne amb paraules boniques i vaig respondre embolicat que sí, que ara sortia. Vaig agafar només els documents que necessitava per treballar, ja que volia que l'àvia tingués com més records millor per quan li vingués de gust veure'ls, i em vaig fer la promesa a mi mateix de visitar-la aviat i així retornar-los-hi. Després de tapar i desar el baguet turquesa, vaig observar les parets i el llit imaginant-me com seria la vida i vaig sentir un desig sobtat d'anar-me'n. Vaig apagar el llum i tancar la porta sense mirar-me de nou la foto de la

Xusa que hi penjava: preferia no idealitzar-la, sinó acceptar que ara hi era i no hi era, que podia veure-la però no atènyer-la.

Mentre recorria el passadís, un eixam d'uniformats de blanc amb botons verds acompanyava els residents al menjador, alguns sostenint-los del braç, altres portant-los en cadires de rodes. La noia de la cua esperava amb l'àvia que jo hi arribés. La Xusa hi era, dempeus, mirant al no-res. Abans que un nus acabés de formar-se a la meva gola, vaig agafar-li les mans, com si només tots dos fóssim una última colla sardanista.

—Gràcies, àvia —i li vaig fer un petó a la galta, freda i arrugada.

—Déu, déu —em va respondre amb una veu que amb prou feines podia escoltar. O era *Adieu, adieu* el que havia dit?

Tan bon punt vaig arribar al pis del meu pare, on m'allotjava fins que hagués de tornar a Suïssa, vaig fer una recerca des de l'ordinador portàtil i vaig descobrir que l'alcalde de Boncodony havia procurat aquell llunyà 1951 intercedir perquè el procés judicial contra els avis no avancés, però els seus superiors van ser inflexibles. Pot ser que en el cas d'aquell home prevalgués el tracte personal amb la Xusa o que, en el fons, l'admirés i cregués immoral arranar el talent que mostrava al ball i als núvols. No sé si ella va assabentar-se mai d'aquesta dada. Si va fer-ho, probablement s'havia diluït en la seva memòria com la magdalena es remollia dins la llet.

Al dia següent, en despertar, vaig sentir una olor de tarongina al meu voltant. I vaig entendre que encara que no tots teníem la capacitat per volar, el fet de ballar podia dur-nos a llocs insospitats. Fins i tot a sentir la llibertat.

(2.376 paraules)